न कालस्तु विधीयते" इति भवतः वाक्यात्। अङ्गु-
तादिशान्तिव हेमाद्रिशान्तिकाण्डे शान्तियूपादौ दृश्या।

शान्तिक त्रि॰ शान्तये हितं ठक्। शान्तिसाधने होमादौ
तत्करणसङ्कल्पादिकं सुं॰चि॰ उक्तं धी॰ ध॰ यथा
"क्षिप्रप्रसूतान्यचरमैलमघासु शस्तं शान्तिकस्य च
मङ्गलपौष्टिकाभ्याम्। खेऽर्के विधौ सुखगते तनुगे गुरौ,
भौमौशादिदृष्टसमये, शुभदं निमित्ते"। "अथ शान्तिक-
पौष्टिकादिसत्रेषु मुहूर्तं वसन्ततिलकेनाह। क्षिप्रेति
क्षिप्रादीनि मघान्तानि प्रसिद्धानि तेषु पौष्टिकं मङ्गलं
विनायकशान्त्यादि शान्तिकं दुष्टफलदमूलनक्षत्रादुत्पन्नशा-
न्त्यादि एतानि कर्माणि कार्याणि उक्तञ्च दीपि-
कायाम्। "मित्रादित्रसमयोक्तराशतभिषक्स्वातीविर-
ध्रुवाच्युतस्वर्गाधीश्वरपूष्णपौष्णरविषु स्फीते तृतीयत्रिषि।
रिक्तां पर्व विहाय सौम्यदिवसे शस्ते मघां भूमये सर्वैः
शान्तिकपौष्टिकं निगदितं गर्गादिभिर्विश्ववात्" अथ
लग्नशुद्धिः तत्रार्के सूर्ये खे दशमे सति विधौ चन्द्रे
सुखगते चतुर्थस्थे गुरौ तनुगे लग्नस्थे सति शान्त्यादिकं
कर्म कार्यं उक्तञ्च रत्नमालायाम्। "पूर्वे चन्द्रे वेश्मग-
ऽर्केऽम्बरा॰स्थे लग्ने जीवे, वाक्पतेर्वासरे च। श्रीमत्या-
युष्याणि कार्याणि कार्याणीति" नोतशान्तिकादि भौमे
गुरुशुक्रयोरस्तादिके बाल्यवार्द्धकसिंहस्थगुर्वादिकृते दुष्ट-
समयेऽपि न शुभदम्। तथा निमित्ते केत्वाद्युत्पातदर्शने
सति शुभदं उक्तञ्च दीपिकायाम्। शान्तिकर्माणि कुनीति-
दोषे नैमित्तिके तथा। गुरुभार्गवभौमेऽपि दोषस्तत्र
न विद्यते"। उक्तञ्च तत् "यतोऽस्तीदं शान्तिकं नैमित्ति-
कम् "अनिमित्तकृता शान्तिर्निमित्तायोपजायते इति स्म-
रणात्। तत्र निमित्ते रंगरूपे केत्वाद्युत्पातान्तरदर्शन-
रूपे च भवति नैमित्तिकं तच्च बहुदिनव्यापके गुरु-
शुक्रास्तादिदोषेऽप्यवश्यं विधेयं यतो जन्मान्तरीयदुर-
दृष्टस्वकर्मजं निमित्तसूत्रं तस्य शान्त्या निराकरणा-
भावेऽपि निराकः। बहुदिनप्राप्ते निर्दुष्टे काले
क्रियमाणं शान्तिकं किञ्चिद्दूरदृष्टशापकं यद्यपि भवति
तथापि तावद्भिर्दिनैर्दृष्टस्य प्राबल्याद् दुःखमाप्नुः
यथाल्पोऽप्यग्निरल्पेनैव जलेन शान्तो भवति तथा
बहुलनगरदाहको महतप्रैर्बहुभिर्युगपद् गृहीतजल-
पूर्णघटैरेकेनैवाग्निर्वापितोऽपि बहुलोऽग्निर्नैवोपयते इ-
त्यर्थः सर्वथा भौमादिदोषं विनैव यथा कथञ्चित्कथित-
प्रकारेण दिनशुद्धिमङ्गीकृत्य शान्तिकाद्यवश्यं विधेयम्"।

शाप पु॰ शप-घञ्। (शनिष्टं भूवादित्वेवम्) १आक्रोश
रूपे २शपथे च मेदि॰।

शापास्त्र पु॰ शाप एवास्त्रं यस्य। मुनौ त्रिका॰।

शाब्दबोध पु॰शब्देन निर्वृत्तः अण् कर्म॰। शब्दबोधे शब्द-
ज्ञानजन्ये पदार्थस्मृतिद्वारके ज्ञानभेदे न्यायमतम्। शा-
ब्दत्वं स्वतुमवत्त्वाव्याप्यं जातिभेदः तद्बोधप्रकारादि
भाषा॰ उक्तं यथा "पदज्ञानन्तु करणं द्वारं तत्र पदा-
र्थधीः। शाब्दबोधः फलं तत्र शक्तिधीः सहकारिणी।
तत्रया शक्यसम्बन्धस्तात्पर्यानुपपत्तितः। आकाङ्क्षायो-
ग्यताकाङ्क्षातात्पर्यज्ञानमिष्यते"। भाषा॰ द्वि॰सु॰ विवृत-
मेतत् यथा
"शाब्दबोधप्रकारं दर्शयति। पदज्ञानन्विति। न ठ
ज्ञायमानं पदं करणम् पदाभावेऽपि मौनिश्लोकादौ
शाब्दबोधात्। पदार्थधीरिति। पदजन्यपदार्थस्मरणं
व्यापारः। अन्यथा पदज्ञानवतः प्रत्यक्षादिना पदार्थो-
पस्थितावपि शाब्दबोधापत्तेः। तत्रापि इच्छया पद-
जन्यत्वं बोध्यम्। अन्यथा घटादिपदात् समवायसम्ब-
न्धेन यत्राकाशस्मरणं जायते तत्राकाशस्यापि शाब्द-
बोधापत्तेः। इच्छा शक्तिज्ञानान्तरः सम्बन्धः।
अत्रैव शक्तिज्ञानस्योपयोगः। पूर्वं शक्तिग्रहाभावे पद-
ज्ञानेऽपि तत्सम्बन्धेन स्मरणानुपपत्तेः। पदज्ञानस्य
सम्बन्धिज्ञानविषयार्थस्मारकत्वम्। शक्तिश्च पदेन सह
पदार्थस्य सम्बन्धः। सा चाप्ताच्छब्दादवगन्तव्या
ईश्वरेच्छारूपा। आधुनिके नास्ति शक्तिरस्त्येव।
"एकादशेऽहनि पिता नाम कुर्यात्" ईश्वरेच्छायाः
सत्त्वात्। आधुनिके तु सङ्केते न शक्तिरिति सम्प्रदायः।
नव्यास्तु ईश्वरेच्छा न शक्तिः किन्त्विच्छैव। तेन आधु-
निकसङ्केतेऽपि शक्तिरस्तीति वदन्ति"।

शाब्दिक पु॰ शब्दं शब्दसाधुतासापकं शास्त्रं वेत्त्यधीते वा
ठक्। व्याकरणशास्त्रविदि।

शामित्र न॰ शम-णिच् इत्रच्। १पशुबन्धने। शमितुः
कर्म-अण्। यज्ञार्थपशुहननकर्तृभावे २तद्धनने च।

शामीन न॰शम-ईनञ्।१भक्षणे २शुचि स्त्री ङीष् त्रि॰को॰

शाम्बरी स्त्री शम्बरेण निर्वृत्ता अण् ङीप्। मायायाम्
इन्द्रजालादौ अमरः। [जटा॰।

शाम्बविक त्रि॰ शम्बूः पण्यमस्य ठक्। शाम्बिके (शाँखारी)

शाम्बु(म्बू)क पु॰ श(म्बु)म्बूक+स्वार्थे अण्। शम्बूके
(शाम्बुक) भरतः।